

Les Illes Balears: un espai de cruïlla de fluxos immigratoris

En aquest article, l'autor descriu els nous fenòmens immigratoris que s'estan produint a les Illes Balears en els darrers anys, distingeix els diferents grups d'immigrants segons la procedència i els motius que els han empès a emigrar i explica les conseqüències que el procés té per a la societat receptora.

La reviscolança del creixement de la població balear per la incidència de la immigració

A l'entrada del segle XXI les Illes Balears representen una de les destinacions turístiques més importants de la conca mediterrània: l'any 2001 es varen superar els 11 milions de turistes, amb més de 115 milions d'estades. Els efectes de la promoció turística de les Illes Balears han implicat un coneixement internacional del seu territori, factor que ha convertit les Balears, per una banda, en una destinació desitjada com a residència i, per l'altra, en un mercat laboral que genera una important demanda de mà d'obra. Les oportunitats que generen les activitats turístiques, la demanda de serveis que implica la important presència de residents estrangers no laborals i el desenvolupament del sector de la construcció són les causes principals del sorgiment d'un important flux immigratori; durant les darreres dècades, en aquest flux destaca una presència d'immigrants d'origen estranger com més va més important. Les Illes Balears han passat de ser espais d'emigració fins a la primera meitat dels anys 50 del passat segle XX a territoris d'immigració des de l'esmentada data fins a l'actualitat.

L'arribada d'immigrants ha representat un factor molt important del creixement de la població absoluta de les Illes Balears en els darrers quaranta anys. En el quinquenni 1996-2001, la reviscolança del fenomen immigratori ha suposat novament l'aportació d'una gran part de l'augment de la població balear. Per a aquest període s'avalua un creixement de la població de 118.248 persones. Si tenim en compte que el creixement natural, resultat de la diferència entre els naixements i les defuncions, fou de 6.289 persones, el saldo migratori resultant és de 111.959 immigrants. Aquesta xifra representa el 94,68% del creixement absolut, mentre que el moviment natural o vegetatiu sols fou d'un 5,32%. Cal assenyalar que l'esmentada afluència immigratòria arribada en el darrer quinquenni ha estat composta en un 65% del total per immigrants d'origen estranger. Aquesta immigració estrangera es va intensificant des dels anys 70. Inicialment la seva principal motivació fou de tipus residencial no laboral. La seva presència s'ha de relacionar amb la imatge de les Illes Balears percebuda a través de les visites turístiques. Es conformava com una immigració de segona residència, integrada majoritàriament per retirats i/o pensionistes. Aquest flux immigratori d'origen estranger començà a diversificar-se de manera significativa a la dècada dels anys 90 amb la progressiva incorporació de nous immigrants europeus de tipus laboral i l'acceleració de l'arribada de migrants originaris dels continents africà, llatinoamericà i asiàtic.

Actualment l'afluència migratòria a les Illes Balears es compon bàsicament de tres grans grups de migrants d'acord amb les motivacions i l'origen, si bé existeixen diferències segons la seva situació o qualificació professional:

a) El ressorgiment de la immigració des d'altres comunitats autònomes de l'Estat espanyol.

b) El flux de migrants estrangers de direcció nord-sud d'origen europeu, en el qual s'ha de distingir, d'una banda, una immigració residencial integrada per persones que vénen a descansar i, de l'altra, el conjunt d'immigrants amb motivació laboral, en el qual destaca un contingent de persones assalariades i un elevat nombre d'empresaris.

c) El flux immigratori de direcció sud-nord, de composició complexa, en la qual dominen els fluxos immigratoris que es mouen per motivacions de tipus laboral. Actualment es componen de manera majoritària per emigrants d'origen africà, especialment del Magrib.

Les Illes Balears es poden considerar com un laboratori d'anàlisi per estudiar fenòmens de convergència dual de fluxos immigratoris de direcció i característiques diverses. Les Illes Balears s'han convertit en un espai de cruïlla en el qual s'observa una important mobilitat humana i on conflueixen immigrants rics i pobres. Són un exemple complex de la mobilitat humana de la Mediterrània. En l'actualitat, la societat que resideix a les Balears reflecteix una composició complexa, resultat dels diferents fluxos immigratoris que han anat arribant des de l'inici del turisme de masses (que s'implanta des de finals de la dècada dels anys 50).

El fenomen immigratori s'ha desenvolupat d'acord amb distints models migratoris que s'han anat alternant en els darrers 40 anys (Salvà, 2001, 2002). L'etapa de la immigració peninsular ha estat superada per nous models migratoris en els quals com més va més important és la presència d'una immigració estrangera amb una tipologia, uns orígens i unes motivacions diverses. D'una immigració de caràcter exclusivament residencial integrada per europeus retirats arribats des de la dècada dels 70 cercant el descans i l'oci, i que conformava un model del tipus *nova Florida*, s'ha derivat cap a un nou model migratori en el qual ha anat guanyant importància la presència d'immigrants laborals, tant d'origen europeu com extraeuropeu. La causa del sorgiment i l'evolució d'aquest nou model cal relacionar-la amb la important atracció del mercat laboral de les Illes Balears, influït pels efectes del desenvolupament turístic i la presència d'un important contingent d'estrangers no laborals. Aquesta situació pot considerar-se com una manifestació del fenomen tipus *nova Califòrnia*.

A mitjan 2001, devers 210.000 immigrants residents a les Balears procedien d'altres comunitats autònomes de l'Estat espanyol. Aquesta dada és el resultat de la suma dels nascuts a altres comunitats més els arribats en els darrers cinc anys (1996-2001). El 2001 els immigrants procedents d'altres comunitats autònomes de l'Estat espanyol presenten una certa complexitat en relació amb el seu origen i la darrera destinació de procedència. Una part important dels residents originaris de la península espanyola són migrants de segona i/o tercera etapa. Són persones que s'han mobilitzat segons l'atracció de les àrees econòmicament dinàmiques de l'Estat espanyol. Cal assenyalar que els immigrants espanyols han experimentat un canvi de perfil i característiques en relació amb les primeres

De les Illes com a espais de 'nova Florida' a territoris de 'nova Califòrnia'

El ressorgiment de la immigració des d'altres comunitats autònomes espanyoles

La immigració estrangera: nombre i trets característics

onades d'immigrants dels anys 60 i 70. Del migrant rural s'ha passat a un nou perfil de migrant de tipus interurbà amb una major qualificació. Els darrers immigrants arribats componen un tipus de flux migratori molt més dinàmic, que es mou d'acord amb el dinamisme econòmic de les àrees de destinació i/o atracció.

L'avaluació del nombre real dels immigrants estrangers arribats a les Illes Balears és una tasca difícil a causa de la seva alta mobilitat i de la problemàtica de les informacions estadístiques oficials. A partir de diferents fonts directes i indirectes (Salvà, 2002), es pot determinar que el juny del 2001 a les Illes hi havia més de 160.000 residents estrangers, dels quals 82.246 es trobaven inscrits com a veïns i/o tenien permisos legals de residència i/o treball. Els més de 78.000 residents restants eren residents temporals que feien estades superiors a tres mesos i/o es trobaven en una situació no regular (vegeu la taula 1).

Entre els residents estrangers dominen els d'origen europeu, que conformen el 65,96% del total, cosa que confirma la preferència de la població europea per les Illes Balears, que són considerades com una de les destinacions més desitjades i/o com un territori amb una alta potencialitat per als negocis i/o per al treball. El pes relatiu dels europeus registra un cert retrocés a causa de l'increment de l'arribada d'un important nombre d'immigrants africans i llatinoamericans. En l'actualitat els immigrants africans, que representen el 18% de la població estrangera, han desplaçat el tradicional domini de la immigració llatinoamericana. Aquest darrer col·lectiu, que ha experimentat un important nou impuls en els darrers anys, representa el 13,1% del total dels residents estrangers a les Illes Balears.

Per nacionalitats destaca clarament el col·lectiu dels residents d'origen alemany, que representen el 55% dels europeus (vegeu la taula 2); tres quartes parts d'aquest col·lectiu es concentra a l'illa de Mallorca. El segon lloc és ocupat pels britànics, que han vist disminuït el seu pes percentual en relació amb dècades anteriors i que actualment representa el 21,7%; la seva presència és significativa

Taula 1. Residents estrangers a les Illes Balears per continents. Juny 2001

Continent	Permanent	Temporal	Totals
Europa	50.049	55.693	105.742
Àfrica	11.908	16.848	28.756
Amèrica del Nord	923	96	1.019
Llatinoamèrica	16.675	4.529	21.204
Àsia	2.691	892	3.583
Total	82.246	78.058	160.304

Taula 2. Residents estrangers europeus a les Illes Balears. Juny 2001

Nacionalitat	Permanent	Temporal	Totals
Alemanys	18.876	39.293	58.169
Britànics	11.432	11.503	22.935
Francesos	4.948	813	5.761
Italians	3.595	493	4.088
Holandesos	1.804	467	2.271
Suïssos	1.078	615	1.693
Suecs	1.102	167	1.269
Belgues	1.316	324	1.640
Altres	5.898	2.018	7.916
Total Europa	50.049	55.093	105.742

a les illes de Menorca, Eivissa i Formentera. El tercer lloc és ocupat pels marroquins, que representen el 60% del total dels immigrants africans.

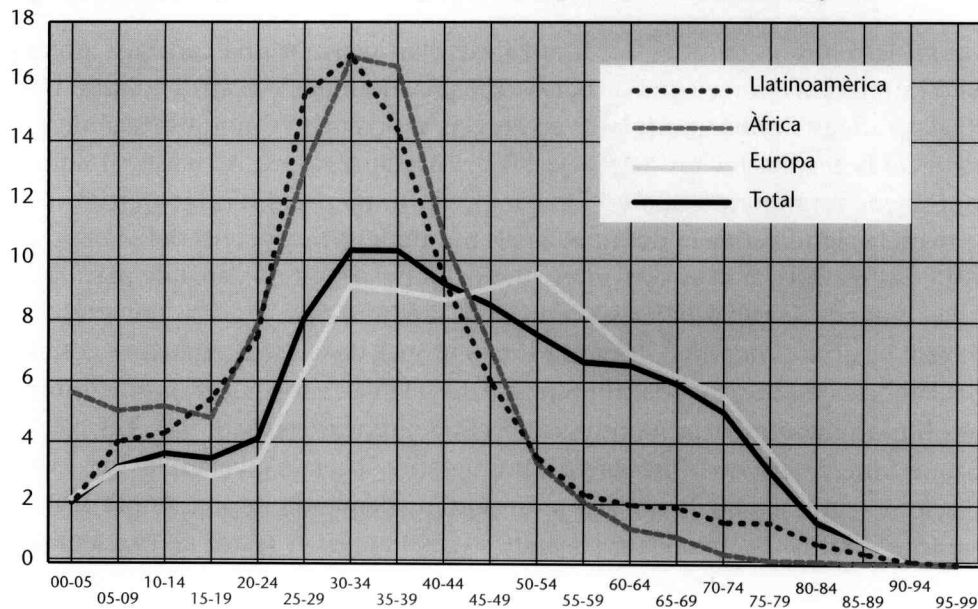
La distribució per sexes mostra un predomini de les dones, que representen el 53,32%, si bé es registren trets diferencials segons els continents d'origen. L'esmentat predomini femení s'explica per la importància de la presència de la dona en els fluxos migratoris europeus i llatinoamericans. En el cas de la immigració europea, les dones representen el 57,2% dels residents europeus, aspecte que cal relacionar amb l'alt índex de feminització de la majoria de les ocupacions dels immigrants laborals europeus, especialment ocupats en el sector turístic. Així mateix, hi influeix la major presència de les dones entre els immigrants retirats a causa de la diferent esperança de vida d'homes i dones. Aquest domini femení també es detecta en la immigració llatinoamericana, el 57,01% de la qual són dones, generalment ocupades en els sectors dels serveis personals i/o domèstics, si bé cal assenyalar que aquest col·lectiu ha sofert en diverses ocasions l'abús i/o l'engany a través de xarxes lligades al negoci de la prostitució i/o del tràfic de blanques. A diferència d'aquests dos col·lectius, els homes dominen àmpliament en els col·lectius dels immigrants africans, en què representen el 72,84% del total.

De manera semblant, també es detecten diferències en els perfils d'edats segons els continents de procedència i les motivacions per emigrar. Bàsicament es poden establir dos grans tipus de perfils bàsics (vegeu la figura 1).

a) Un perfil adult jove, que es reflecteix clarament a la corba dels grups d'edats dels immigrants africans i llatinoamericans. És indicativa d'una immigració de tipus laboral d'edats actives que registra la màxima intensitat entre els 25 i els 34 anys.

b) Contrastant amb l'anterior, el perfil global dels europeus indica una estructura d'edats madures i velles. Els màxims apareixen distribuïts entre les edats madures (de 35 a 50 anys) i les edats velles (de 60 anys i més). La conformació actual del perfil d'edat dels europeus presenta un cert rejuveniment si es compara amb el de dates anteriors. És la conseqüència de l'augment de l'arribada d'immigrants laborals europeus d'edats més joves. Actualment el 25% dels residents europeus a les Illes Balears tenen edats superiors als 60 anys (Salvà, 2001),

Figura 1. Estructura per edats dels immigrants estrangers a les Illes Balears. Juny 2001

el 36% es troba entre els 40 i 60 anys i un 25%, entre els 25 i 40 anys; la població juvenil suposa el 10%. El grup de persones majors correspon a residents retirats de tipus no laboral.

**Els immigrants
europeus:
de l'exclusivitat
residencial
a la complexitat
de tipologies**

La presència dels europeus i/o la seva decisió d'escollir les Illes Balears com a lloc de residència, descans, oci o retir pot explicar-se per la combinació d'un ampli nombre de motivacions i causes, entre les quals destaquen els efectes de la promoció turística de les Balears, la bona accessibilitat, la disponibilitat de vols aeris, l'atracció del clima, la percepció de les Balears com a lloc segur i tranquil, els atractius naturals, la qualitat de vida i l'atracció de l'estil de vida mediterrani (Salvà, 2002). Aquests factors es complementen amb altres de tipus sociodemogràfic relacionats amb el progressiu procés d'envelliment de la població europea i la influència de l'estat del benestar, factors que incideixen en un increment del potencial de mobilitat del segment de la població europea de pensionistes i retirats. Aquesta presència residencial relacionada amb el fenomen de la migració internacional del retir es complementa amb l'elecció residencial de les Balears, per part d'altres contingents de migrants, propiciada per les innovacions tecnològiques en el camp de les telecomunicacions i el desenvolupament de noves formes de treball lligades als fenòmens de la flexibilització laboral de la societat postfordista o postmoderna, entre les quals destaca el teletreball. D'acord amb les motivacions bàsiques, cal destacar els següents grups de migrants:

a) La migració europea residencial, que inclou quatre grans tipologies: la migració internacional de retir, composta per un important grup de jubilats, prejubilats i retirats, de residència permanent o temporal; residents de llarga estada (superior al mes) localitzats a zones d'especialització turística residencial; residents estrangers d'alt poder adquisitiu, i residents estrangers que canalitzen les seves activitats a través del teletreball.

b) Una migració laboral europea qualificada, influïda pels efectes de la promoció turística de les Illes Balears, en la qual destaquen tres grups: els immigrants laborals d'estada curta (inferior a 6 mesos) lligats a les ofertes de feina de la temporada alta turística; els immigrants europeus que viuen de manera permanent a les Illes, i una immigració laboral d'empresaris composta per executius que han establert els seus negocis a les Illes Balears.

**La immigració laboral
de direcció sud-nord**

Durant les darreres dècades, les Illes Balears han registrat una constant afluència d'immigrants procedents de països africans, llatinoamericans i asiàtics. L'arribada d'aquests nous immigrants estrangers s'incrementa molt especialment a partir de la segona meitat dels anys 90 del passat segle xx. Actualment aquest contingent immigratori apareix liderat per la immigració d'origen africà, que de manera significativa és dominada pels immigrants procedents del Marroc. La costa sud mediterrània es converteix des dels anys 80 en una àrea de partida de fluxos migratoris cap a l'àrea septentrional mediterrània, que es converteix en un espai d'atracció immigratòria. La línia europea de la Mediterrània es conforma d'aquesta manera com la frontera sud de la Unió Europea, fet que determina una important presència d'immigració extraeuropea (Salvà, 1998). Les causes d'aquest increment de la presència d'immigrants obeeix a diversos factors i motivacions, entre els quals destaca la important demanda de mà d'obra lligada a la intensitat de l'activitat turística, les necessitats en el sector de l'agricultura intensiva de regadiu i la demanda de mà d'obra en el sector de la construcció.

Taula 3. Residents estrangers africans a les Illes Balears. Juny 2001

<i>País</i>	<i>Permanent</i>	<i>Temporal</i>	<i>Totals</i>
Marroc	8.520	8.999	17.519
Senegal	897	4.401	5.298
Algèria	658	2.405	3.063
Altres	1.833	1.043	2.876
<i>Total</i>	11.908	16.848	28.756

Taula 4. Residents estrangers llatinoamericans a les Illes Balears. Juny 2001

<i>País</i>	<i>Permanent</i>	<i>Temporal</i>	<i>Totals</i>
Argentina	3.307	334	3.641
República Dominicana	753	571	1.324
Cuba	1.146	381	1.527
Xile	822	200	1.022
Veneçuela	278	100	378
Uruguai	636	132	745
Perú	275	132	768
Equador	4.167	605	4.772
Colòmbia	3.693	334	4.027
Brasil	692	232	924
Altres	580	1.496	2.076
<i>Total</i>	16.675	4.529	21.204

El contingent de població immigratori arribat a les Illes Balears ha generat diverses implicacions, tant de caràcter demogràfic com social, econòmic i/o cultural, sobre el territori i sobre la societat illenca. Aquestes implicacions són diferents segons les tipologies dels fluxos immigratoris que han anat arribant durant les diferents etapes històriques de les Illes Balears. La percepció de la presència d'aquesta important immigració per part de la societat receptora presenta aspectes diferencials segons que es tracti dels components del flux nord-sud o els integrants del corrent sud-nord.

En el cas dels immigrants que conformen el flux sud-nord, comencen a manifestar-se els primers efectes sobre les característiques de les estructures per edats de la població illenca. Incideixen en el rejuveniment de l'edat mitjana així com en l'inici de la recuperació del nombre de naixements. Des de la perspectiva econòmica, aporten mà d'obra a ocupacions rebutjades pels habitants illencs. Però des de la perspectiva social, aquests col·lectius d'immigrants es troben en una situació que implica amuntegament urbà, processos d'instabilitat laboral, precarietat, vulnerabilitat i desprotecció. L'arribada d'aquests grups d'immigrants possiblement ha implicat una millora de les seves condicions de vida en relació amb la seva situació en els països d'origen, però les actituds socials de les societats receptores poden derivar cap a situacions d'indefensió, marginalitat i/o discriminació. Aquestes situacions afecten de manera més greu el col·lectiu d'immigrants no regularitzats, sobre els quals poden sorgir problemes de convivència que implicarien actituds racistes i/o xenòfobes.

La situació és molt diferent en el cas dels immigrants estrangers amb motivació residencial, de descans o retir, que consideren les Balears com a refugi on passar els darrers anys de la seva vida. Aquests suposen altres tipus d'implicacions territorials i socioculturals prou diferenciades de les del corrent sud-nord. Des de la perspectiva territorial, destaquen els efectes sobre els canvis del model d'ús del sòl, la seva incidència sobre el mercat immobiliari, l'augment de la demanda d'habitatges urbans i/o rurals, l'increment del procés d'especulació i/o

Les implicacions de la immigració a les Illes

els impactes sobre els preus de les terres rurals i l'habitatge urbà. Pel que fa a les conseqüències socioculturals destaca una actitud prou generalitzada definida per una manca d'interès i preocupació envers la llengua, la cultura i els costums propis de les Illes (Salvà, 1999). Les enquestes fetes a residents alemanys i britànics de llarga estada ens mostren un seguit de comportaments no gaire favorables a acostar-se a la identitat cultural o a la llengua de les Illes Balears. Cal assenyalar, en primer lloc, que malgrat que en arribar a les Illes poguessin sentir-se estrangers, els residents europeus han reedificat un conjunt de xarxes de tipus social que no contribueixen gaire a propiciar la seva integració i/o el seu apropament cultural a la societat receptora. Aquestes xarxes socials tenen importància en la superació del sentiment inicial com a estrangers arribats a un entorn, des de la seva perspectiva, estrany, sentiment que s'intenta superar a través d'una proliferació d'activitats que són canalitzades a través d'associacions, clubs o altres tipus d'entitats en els quals l'accés és limitat a persones de la mateixa nacionalitat. La conseqüència d'aquesta actitud és un enfortiment del sentiment de grup, el sorgiment de guetos i l'allunyament d'una hipotètica necessitat d'integració i/o aproximació al fet cultural illenc. Sols un 25% dels alemanys manifesta interès per la integració, mentre que un 55% declara no tenir gens d'interès d'integrar-se. El desconeixement de la cultura arriba al 68% i un 40% manifesta no tenir gens d'interès per la cultura i els costums de les Balears. Sols un 10% declara conèixer àmpliament la cultura de Mallorca. En el cas dels britànics, el desconeixement de l'existència d'una cultura i d'uns costums propis registra percentatges inferiors i augmenta el nivell de la preocupació per conèixer-los. Tanmateix, un nombre elevat de residents britànics i alemanys veuen l'idioma com un element limitador a la vida quotidiana, consideren que no és necessari saber el català per viure a Mallorca, i fins i tot tenen una percepció semblant respecte al castellà, fet que es reforça amb la possibilitat de gaudir de publicacions periòdiques en la seva llengua i d'accedir a programes específics a les televisions locals. Els mitjans de comunicació compleixen d'aquesta manera una funció de connexió entre ells i un factor que minimitza la necessitat d'aprenentatge de la llengua i de coneixement de la cultura de les Illes. Entre els alemanys sols un 2% declara saber el català i un 58% manifesta que no sap cap de les llengües cooficials (castellà i català). L'índex de coneixement del català augmenta en el cas dels britànics i arriba al 6,5%; sols un 31,5% declara no saber cap de les dues llengües cooficials. Aquests fets contrasten amb els sentiments de satisfacció, ja que el 78% dels alemanys pensa que es viu millor a Balears que en els seus països d'origen. Aquests residents de retir i descans manifesten com a principals preocupacions les relacionades amb l'accés als serveis bàsics, com l'energia elèctrica, l'aigua, el clavegueram, i les relacionades amb la seguretat ciutadana i amb l'accés a la sanitat pública i/o privada. De totes maneres, cal establir diferències entre el flux de residents europeus estrangers. Els de tipus laboral que tenen intenció d'establir-se definitivament a les Illes presenten una actitud més oberta cap a una aproximació al coneixement de la cultura i els costums, amb demandes d'accions per a l'aprenentatge de la llengua catalana, mentre que els seus fills s'integren a les Illes a través del sistema educatiu.

A manera de conclusió

L'esmentada presència com més va més nombrosa de residents estrangers a les Illes Balears ens obliga a fer nous plantejaments per superar la problemàtica de la integració i/o col·laboració amb els nous residents illencs per tal de garantir la supervivència de la identitat cultural i afirmar la llengua pròpia. Per poder arri-

bar a aquest escenari desitjat és necessari dissenyar entre tots els agents socials i les institucions un seguit d'actuacions a través d'una política amb estratègies adequades a la nova realitat sociològica illenca

Els immigrants extracomunitaris a la comunitat de les Illes Balears. Palma: Conselleria de Benestar Social. Direcció General de Serveis Socials. DL 2001.

Pla integral d'atenció a la immigració de les Illes Balears. Palma: Conselleria de Benestar Social. Direcció General de Serveis Socials. DL 2001.

Població estrangera resident a les Illes Balears. Característiques demogràfiques 1962-1998. Palma: Conselleria d'Economia, Comerç i Indústria. Direcció General d'Economia (Institut Balear d'Estadística). DL 2000.

RODRÍGUEZ, V.; SALVÀ, P.; WILLIAMS, A. M. (2001). «Northern Europeans and the Mediterranean: a new California or a new Florida». A: KING, R.; MAS, P. DE; MANSVELT BECK, J., ed. *Geography, Environment and Development in the Mediterranean*. Brighton: Sussex Academic Press, p. 176-195.

SALVÀ TOMÀS, P. (1998). «La Méditerranée, frontière entre le Sud et le Nord: les nouveaux courants de migration de l'Afrique méditerranéenne sur le littoral méditerranéen». A: CONSEIL D'EUROPA. *Conférence Méditerranéenne sur la population, les migrations et le développement*. Strasbourg, p. 261-271.

SALVÀ TOMÀS, P. (1999). «Actituds i comportaments dels residents alemanys a Mallorca». *El Mirall*, 103. Palma: Obra Cultural Balear, p. 9-11.

SALVÀ TOMÀS, P. (2001). «Tourism and Retirement Communities in the Balearic Islands (Spain)». A: *2001 AAG Annual Meeting*. New York: AAG.

SALVÀ TOMÀS, P. (2002). «Foreign immigration and tourism development in Spain's Balearic Islands». A: HALL, M.; WILLIAMS, A. M., ed. *Tourism and Migration: News Relationships between Production and Consumption*. Dordrecht-London: Kluwer Academic Publishers, 2001.

SALVÀ TOMÀS, P. (2002). «The complex human mobility flows in the Mediterranean region: The case of the Balearic Islands as phenomenon typ "New California"». A: MONTANARI, ed. *Human Mobility in a Borderless World*. Roma.

SALVÀ TOMÀS, P. (2002). «La Mediterrània Occidental: un espai de cruïlla de gran mobilitat demogràfica intercontinental». A: *Simposi Internacional Europa Mediterrània. Polítiques d'Immigració*. Barcelona: Institut de la Mediterrània.

SALVÀ TOMÀS, P. (2002). «Tourist development and foreigner immigration in Balearic Islands». *REMI: Revue Européenne des Migrations Internationales*, 2002. Université de Poitiers.

SALVÀ TOMÀS, P. (2002). «The Mediterranean regions as a crossroad space of intercontinental human mobility. The Balearic Islands case». A: *Human Mobility in a Borderless World (98th AAG Annual Meeting)*. Los Angeles: AAG.

Bibliografia esmentada